

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם אסתר פדרגרין, חולון
תאריך: 6.2.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: אני מבקש שבתחילת הריאיון תספרי קצת על החיים שלך בדמשק. מאיזו משפחה באת, מה עשו ההורים, ממה התפרנסו, איפה גרתי. כל הפרטים המשפחתיים האלה.

אסתר פדרגרין: קודם כל אנחנו גרנו בגטו שנקרא חארת אליהוד. הייתי אני עם שלוש אחיות ואח, כלומר היינו ארבע אחיות ואח. אמא היתה נשואה בשנית. אני ואחותי הגדולה היינו מאבא אחד ואחר כך אמא התחתנה בשנית והביאה שתי בנות ובן. אמא שלי היתה תופרת בשבילי ובשביל אחותי כי היה קשה לחיות שם, קשה להתפרנס. אני למדתי בבית ספר רגיל והגעתי עד יסודי. רגיל, כמו כל אחד אחר.

ש: אמרי לי, כשאת מתכוונת ליסודי את מדברת עד לכיתה ח'?

ת: כן.

ש: כולל כיתה ח'?

ת: לא, לא כולל כיתה ח' כי הרגשתי שזה לא בשבילי. למדנו אז בבית הספר אליאנס. אחר כך יצאתי לעבוד. הייתה בת 11 כשיצאתי לעבוד בבית חרושת לסוכריות שהיה של ערבים.

ש: ברובע?

ת: כן.

ש: אני מבין שנולדת עם נכות.

ת: אני נולדתי לא רואה מאה אחוז, מלידה.

ש: עיוורון של מאה אחוז?

ת: נכון. אחר כך הרגשתי כשגדלתי, כשהייתי בבית הספר, ראיתי שכולם כותבים ואני לא. הייתי צריכה לקרוא כמו כולם והרגשתי שזה לא בשבילי אז עזבתי את בית הספר והתחלתי לעבוד. עבדתי יומיים בגלל שלא היו לנו חיים טובים עם שוקולדים וזה, אז גירשו אותי אחרי יומים בגלל שאכלתי. זה בדיחה באמצע הריאיון, בסדר. אחר כך אמא שלי ז"ל שמעה על בית ספר ערבי לעיוורים בדמשק. בעל בית הספר, המנהל, היה עיוור. הוא בנה את בית הספר ועשה הכל והוא היה עיוור. היה מקבל כל עיוור.

ש: מה היה השם שלו?

ת: עדנאן. לא זוכרת את שמו השני. אם אני אזכור אני אגיד לך.

ש: עדנאן זה שם המשפחה?

ת: לא, שמו הפרטי. היו קוראים לו עדנאן בק. היה חרש וגם עיוור. היה לנו את הרופא של הקהילה, ד"ר איזאק טוטאח. הוא היה רופא מעולה. היה חבר של גיסו של המנהל הזה. היה מטפל במשפחה של גיסו.

ש: כשאת עברת לאותו בית ספר של עיוורים בת כמה היית?

ת: הייתי בת 14 ונתנו לי שם אחר.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: 58', 59', בערך. הוא [המנהל] לא רצה, הוא קיבל אותי בתנאי שלא ידעו שאני יהודיה. אז נתנו לי את השם אמל קטרי. יש שם משפחה ערבי קטרי. אז נתנו לי את השם אמל קטרי וקיבלתי תעודה שעשיתי שם תיכון ובגרות בשם הזה. היו כותבים בעיתון לא את השם המקורי שלי אסתר, אלא אמל. לפי זה, עד שרציני כבר לעשות בגרות אמר לי שאי אפשר. המנהל נפטר ואז נתנו לי להיות מורה אחרי שעשיתי את התיכון.

ש: היית מורה באותו בית ספר לעיוורים?

ת: כן, מורה לברייל. אחרי שלמדתי ועשיתי תיכון, הוא שם אותי מורה. אחרי שהוא נפטר הסורים הלאימו את בית הספר. אחרי שהלאימו אותו הביאו לנו מנהל שקראו לו פאיז שלאטי. הוא היה ממפלגת הבעת'. הוא חיפש, שמע שאני יהודיה, סילק אותי מהעבודה.

ש: מה היה שם המשפחה המקורי שלך?

ת: ששון. אמא התחתנה עם קטרי אחר כך. אז התחילו הבעיות כי אני הייתי כבר בת 22 ואני יצאתי והייתי צריכה להתלבש וזה, ואין מה לעשות, לא היה לנו כסף. הלכתי ואמרתי שאני רוצה עבודה.

ש: למי הלכת?

ת: הלכתי לראש ה[ההסתדרות], כמו עמיר פרץ.

ש: ראש האיגוד של הפועלים.

ת: כן.

ש: הוא היה יהודי?

ת: לא. ערבי.

ש: בדמשק?

ת: בדמשק. היה לנו שכן שהיה ממפלגת הבעת' גם כן, ילד בן 16, קראו לו יוסף, היה הולך איתי כל הזמן.

ש: יוסף היה יהודי?

ת: לא, נוצרי. היה הולך איתי כל הזמן וככה הייתי יכולה ללכת ממקום למקום ולא היו לי בעיות. אז הלכתי לראש האיגוד הזה, אמר לי – תראי, אני לא יכול לעזור לך כלום מפני שאת יהודיה. אמרתי לו – אני רוצה עבודה, לא אכפת לי באיזה בית חרושת, באיזה משהו, אני רוצה לחיות, אני רוצה להתפרנס. אמר לי – לא. אמרתי בסדר. הלכתי ליוסף זיין שהיה ראש הממשלה.

ש: איך הלכת אליו? מה זאת אומרת?

ת: הלכתי עם הילד הזה.

ש: אמרת לו שהוא יוביל אותך לראש הממשלה של סוריה?

ת: כן.

ש: זה היה ב-?

ת: 67'. מלחמת ששת הימים. אחרי שעשיתי את הבגרות בדיוק. אני למדתי לבד, השלמתי את הלימודים שלי בזמן שחיפשתי עבודה. הייתי באה ולומדת בבית. היו לי מורים בבית, ערבים. היו מקבלים כסף. תתפלא לשמוע שהערבים האלה היו מהחזבאללה של עכשיו. היה מורה אחד שקראו לו נזיה. השני קראו

לו נאדר. האחד היה מורה לערבית והשני היה מקליט לי את כל השעורים. אתה לא יודע שום דבר על הדברים האלה?

ש: כן.

ת: אז בסוף אני הלכתי ליוסף זיין, חיכיתי לו ליד האוטו, הוא יצא עם האוטו, אמרו לי – תזוזי, אנחנו נרביץ לך. אמרתי – אני לא זזה עד שהוא ידבר איתי. אמר לי יוסף זיין – מה את רוצה? אמרתי – אני רוצה לעבוד. הוא אמר לו, לראש האיגוד והחברים שלו שהיו – תמצא לה עבודה. אמרתי לו – אתה הבטחת. אני חיכיתי. השב"כ שם ראו שאני הולכת לפה, הולכת לשם. אז פעם אחת לקחתי את אלן אחותי. אמרתי לה – בואי איתי אני רוצה ללכת לראש מפלגת הבעת' לדבר איתו. כי היו לי גם פיצויים שלא רצו לתת לי. כשסילק אותי ההוא מבית הספר לא נתנו לי פיצויים אז אני רציתי גם את הפיצויים שלי. עלינו למפלגה, אחותי ראתה מי פה ומי פה, אמרו לה – איך באתם? אמרה – היא הביאה אותי. היא התחילה לראות, אני לא רואה, לא יודעת מה הולך שם. אז היא לקחה אותי ופחדה, עשתה לי ככה וככה ש: לחצה לך בידים.

ת: כן, אבל המשכתי לעלות ואחר כך היא סיפרה לי שכולם היו עם נשק על הכתפיים. אנחנו נכנסנו לשם, קראו לו ג'ינדי, היה ראש האיגוד לא של המפלגה ש: ראש האיגודים המקצועיים.

ת: כן, קראו לו ג'ינדי. עליתי לשם, בסוף נתנו לי לעבוד.

ש: רגע, את נפגשת עם ראש הממשלה?

ת: כן. אמרתי לך שלא יצאתי עד שאמר להם – תנו לה שהיא תעבוד.

ש: איך בכלל הסכימו לקבל אותך?

ת: לא בפנים, איפה שהחנייה של האוטו שלו. אני רוצה להגיד לך שאם יש מישהו עיוור הם נורא מפחדים מהקללות שלו. באמת.

ש: לכן לא נגעו בך?

ת: לא, כלום, כלום. לא נגעו בי.

ש: אמונה טפלה.

ת: אמונה טפלה שאסור לגעת בעיוור והם יודעים שאני, מה אני עושה? בסך הכל אני רוצה לחיות בכבוד, רוצה להתפרנס. בקיצור, עד שקיבלתי את העבודה הכרתי את החוליה שהיה לה קשר כאן.

ש: לזה נגיע תיכף. איפה נתנו לך עבודה?

ת: נתנו לי לעבוד בבית חרושת לטכסטיל "אל-עאבון".

ש: רחוק מהרובע היהודי?

ת: רחוק. איזה שלושת רבעי השעה נסיעה באוטובוס. שם התחלתי לעבוד.

ש: ממש בדמשק.

ת: נכון. אז התחילה מלחמת יום כיפור.

ש: כבר הגענו למלחמת יום כיפור?

ת: הגענו, כל הזמן אני זה, אבל בזמנו היה לי קשר עם החולייה הזאת. לא יודעת מאיפה ידעו. אני ידעתי שהם עושים משהו, מכינים משהו. הם רצו עוד לפני המלחמה, כי היו עולים ש: את מדברת על מלחמת יום כיפור?

ת: כן.

ש: איזו חולייה? מה זאת אומרת חולייה? היו ערבים?

ת: לא, יהודים.

ש: איך הגעת בכלל לחולייה הזאת?

ת: היתה לי חברה שהיתה הולכת איתי מדי פעם לסידורים. גם אחותי בזמנו עבדה אצל רופא שיניים שהיה מבריה ילדים. ד"ר חיים שלוח קראו לו.

ש: על איזו תקופה את מדברת איתי?

ת: בין 67' ל-73'.

ש: כבר אז ידעת שרופא השיניים הזה [מבריה]?

ת: כן.

ש: המרפאה שלו היתה ברובע היהודי?

ת: לא. היתה באל-מרג'ה.

ש: במרכז דמשק.

ת: נכון. אחותי עבדה אצלו. הוא עבד שם הרבה זמן, נדמה לי משנת 48'. היה אדם מבוגר.

ש: זו אותה משפחת שלוח שנדמה לי בחולון יש פה משפחה? הבנות שלו עדיין בחולון.

ת: בכלל לא, זו לא אותה משפחה. הבן שלו קוראים לו זוזו, יש לו חנות בדב הוז, קצת מעל דב הוז בכיוון רחוב אילת. חנות לילדים, לתינוקות.

ש: בגדי ילדים?

ת: כן.

ש: פה בחולון?

ת: כן. זה הבן שלו.

ש: הנקודה המעניינת היא איך הגעת לכך שידעת על קיומה של החולייה הזאת?

ת: היינו בגטו אחד, כולנו ביחד היינו, אז אחד היה יודע מהשני. היה לנו ידיד שהיה בא אלינו כל הזמן, יהודי. היה בחור צעיר, עוד לא היה נשוי. קראו לו מיכאל. היה חלבי והתגורר בדמשק. היה לו גיס מבית בלנקה, עזור בלנקה. אני הכרתי את עזור דרך מיכאל. אחר כך עזור הכיר לי את ז'ק כחאלה. אולי שמעת עליו. הוא עובד במודיעין עכשיו, הוא בשב"כ. הכרתי אותו ואחר כך היתה אחת, קאמו בגדדי. עכשיו עובדת כאחות בבית החולים וולפסון. אני לא יודעת מה איתה. בזמנו כשאמא שלי היתה חולה אז אני ראיתי אותה שם. אמרו לי – את, בגלל שאת לא רואה את יכולה לעשות לנו הרבה דברים.

ש: מי אמר לך?

ת: הבחורים האלה.

ש: הם היו בחולייה הזאת?

ת: הם היו בחולייה. אנחנו היינו ארבעה או חמישה.

ש: החולייה הזו עבדה מטעם עצמה כדי להרוויח כסף?

ת: לא, בהתנדבות. שום כסף. כולנו היינו בהתנדבות.

ש: כדי להבריח יהודים מדמשק?

ת: כדי להבריח יהודים וגם לשלוח מכתבים להנה ולקבל מכאן מכתבים ולעביר מכתבים דרך השגרירויות. הייתי אני הולכת לשגרירויות, אני וילד. יוסף כבר גדל אז היה ילד יותר קטן ממנו, נוצרי גם כן, קראו לו אדוארד, הייתי לוקחת אותו והייתי נותנת לו קצת כסף. אז התחלתי לעבוד.

ש: מה היה המניע? למה הם היו מוכנים הילדים הנוצרים האלה ללכת איתך ולעשות איתך את כל

ת: הם לא ידעו. הם גדלו יחד איתנו, היינו כולנו באותו בית. היה לנו בית גדול של כמה חדרים, היינו משכירים את החדרים לנוצרים. אז הם גדלו איתנו. הוא לא ידע מה אני הולכת לעשות. לפני שהלכתי לעבוד הייתי אומרת להם כל הזמן שאני הולכת לסדר את הפיצויים שלי מבית הספר הקודם, המכון לעיוורים. בערבית היו קוראים לו "מעדה אל...". אז לא היו מבינים מה. היינו מאיימים על ראש הקהילה שלנו שלא רצה לעזור לנו. הייתי שמה מכתבים בבתים שלהם והייתי בורחת.

ש: בבתים של מי?

ת: הקהילה שלנו היתה מקבלת כסף מארצות הברית, אבל לא כולם רצו לעזור לנו. כולנו בגיל הצעיר רצינו לצאת לארץ ולא רצו לתת לנו כספים.

ש: מי היה אז ראש הקהילה?

ת: היה אז ד"ר טוטאח. גם יוסף רומאנו. את יוסף רומאנו בזמנו החרימו והוא בכלל לא נכנס לפה, לארץ. היה עורך דין. היה גם את פרח רומאנו שנפטר, היה מוכתאר שלנו.

ש: מתי הוא נפטר?

ת: לא זוכרת אבל הייתי שם עוד. הייתי בסוריה כשהוא נפטר.

ש: בת כמה היית בערך?

ת: הייתי ילדה קטנה. בית ספר יסודי.

ש: עשר?

ת: כן, עשר.

ש: ומי בא אחריו, טוטאח?

ת: לא, לא היה לנו מוכתאר. הם ביטלו את המוכתאר. לא היה לנו מוכתאר בכלל. אתה יודע מה זה מוכתאר?

ש: בהחלט.

ת: ביטלו את זה. הקהילה היתה מסדרת לנו את מה שהיינו צריכים. היו מתנדבים שקיבלו כספים. היה חיים שעפאתי, היו הרבה. אני לא יכולה לזכור הכל.

ש: מה שאני מנסה להבין זה שכל פעם אחד מראשי הקהילה, אחד מעשירי הקהילה בטח, היה נותן שירותים לכל מי שהיה נזקק?

ת: כן.

ש: את היית בתקופה שהרב חמרה כבר היה...

ת: כן. בדיוק אחרי זה, ששה או שבעה חודשים אחרי זה, אני יצאתי.

ש: מי היה לפניו?

ת: היה סלים טוטאח, שאחר כך נפטר. היה גם סברי לניאדו. העשירים האלה תפסו את הקהילה. הם היו מקבלים בזמנו כסף מהג'וינט והיו מחלקים.

ש: איך ידעת שהם קיבלו כסף מהג'וינט?

ת: טוב, תראה, אנחנו סיפרנו. בסוף בא בן-דוד שלי, הוא וחביב חסן ויוסף ג'עג'עתי, הם נכנסו וגילו. כלומר הם היו איתנו בהתחלה. הם גילו מה שהיו עושים. היו נותנים לנו חצי. כולנו נגיד היינו מקבלים בחגים משהו, אלה שלא היו כל כך בסדר. היו שני חלקים. היו אנשים עשירים, למשל משפחת נוצירי, אלה כולם היו עשירים. השאר, אנחנו, היינו פחות מבינוני. אז בכסף שהיה מגיע היו מתחלקים [ביניהם] ומה שנשאר היו נותנים קצת לשב"כ שישמור עלינו כאילו.

ש: למוחבראת הסורי.

ת: בדיוק. וחלק לאלה שהיו נזקקים. אז אנחנו יצאנו נגדם, נגד העשירים האלה, ועשינו הפגנות. היתה גם בת-אחותי, עכשיו היא נשואה בירושלים, היתה גם בהפגנה, כשגדלנו כבר.

ש: מתי עשיתם את ההפגנות האלה?

ת: אחרי מלחמת יום כיפור. חודשיים שלושה לפני שאני יצאתי. אני יצאתי ב-74'. עשינו גם אחרי מלחמת יום כיפור וגם לפני.

ש: עשיתם הפגנות נגד העשירים בקהילה?

ת: כן, שהם לא בסדר, שהם לא נותנים לנו לצאת, שהם לא עוזרים לנו ולוקחים את הכסף אליהם.

ש: לא מחלקים את כספי הקהילה חלוקה צודקת.

ת: בדיוק. וגם אנחנו רצינו לכסות על מה שאנחנו עושים.

ש: באמצעות ההפגנות?

ת: באמצעות ההפגנות האלה אנחנו, הרביעיה הזאת, רצינו

ש: תזכירי לי את השמות?

ת: אני, ז'ק כחאלה, קאמו בגדדי שקראו לה נוואמה ועזור בלנקה.

ש: קראתם לעצמכם החוליה?

ת: לא. אמרנו שאנחנו רוצים לעשות משהו. לא קראנו לנו החוליה. כל אחד קיבל תפקיד. היינו יושבים נגיד בבית של מישהו, היינו באים לבקר, היינו מחלקים לכל אחד תפקיד. לי היה את תפקיד המכתבים של המקומות ברחוב אבו-רומאנה למשל. שגרירויות. אף אחד לא יכל להיכנס. ליהודי אסור היה ללכת למקומות האלה. אבל אני היתי צריכה להגיע לשגרירויות.

ש: עם המלווה הנוצרי שלך?

ת: כן, הילד הזה.

ש: עכשיו אני רוצה לחזור לשניה אחת למה שאמרת קודם, שהיית שמה מכתבים בבתים של היהודים העשירים. איזה מכתבים? מה היה ...

ת: היינו מאיימים עליהם שבאים ערבים לרצוח אותם. היינו מפחידים אותם כאילו ערבים כותבים להם את המכתבים האלה. שמנו גם לחכם ניסים אינדיבו ז"ל בזמנו, ראש הקהילה.

ש: שמתם גם לו מכתב?

ת: אני שמתתי ביד שלי. היה גר על ידנו. הוא פחד והזמינו משטרה. אמרו לי – בואי תראי, משטרה אצל החכם. אמרתי – מה קרה? אמרו לי – ערבים. ושמרו עליהם ואל תשאל. הכל היינו מדפיסים במכונות כתיבה, ולא במכונה אחת, שלא יחשדו. היינו בכמה מכונות. לכל אחד היתה מכונה והיינו לפעמים מדפיסים במכונות אחרות ולפעמים בכתב יד.

ש: רק להבין את המניע שלכם למכתבים האלה. גם לחכם אינדיבו עשיתם את זה. מה היתה המטרה?
ת: המטרה שיפחדו ושיתנו לנו לצאת, שיעזרו לנו, ושגם יחליטו ללכת ולדבר עם הממשל שיתן לנו לצאת, כי הפלסטינים והערבים מאיימים עליהם ורוצים להרוג אותם.

ש: אתם הצעירים, החבר'ה שלך, הרגשתם שאנשי הקהילה העשירים, מנהיגי הקהילה, לא נותנים לכם לצאת חופשי?

ת: אגיד לך למה, כי בזמנו הלכו בשנת '68, '69, פתחו דרך לבנון ואמרו שזו דרך חפשית. אז הלכו הגדולים, נסעו כמה יהודים סורים, נסעו ולא חזרו. ברחו. אז הלכו בקהילה, בכדי שלא יפסידו את הכסף, הלכו ודיברו עם הממשלה שאנחנו בורחים מלבנון ולא חוזרים. הגיל הצעיר הולך ולא חוזר אז הם סגרו לנו.

ש: הבנתי.

ת: כשהתחילו במלחמה, אני הייתי תמיד רק למטה, כל הערבים היו מעלים אותם ומלמדים אותם הג"א ומשמר אזרחי. את הסורים, את הפועלות וכולם, ואני הייתי נשארת לבד למטה בעבודה. ואז אמרו שעושים לי משפט. אמרו שאני מרגלת ליהודים. עשו לי משפט, שפטו אותי שיזרקו אותי מהעבודה. אמרתי הלוואי שיזרקו אותי מהעבודה כבר. המנהל היה נוצרי. ממפלגת הבעת' אבל נוצרי. ראה שאני לא מתרגשת ושלא עשיתי כלום. אמרתי שיזרקו אותי, שילכו קיבינימט, זאת לא פעם ראשונה. היה עוד אחד עיוור, מוסלמי, שהיה עובד איתנו. אמרו לי – את ו... כל הזמן הוא, המוסלמי, כותב לך מכתבים ואת מקבלת חדשות ממנו ומעבירה למדינה שלך. טוב, לא ידעתי מה קרה במשפט, בסוף לא סילקו אותי והמשכתי לעבוד.

ש: תרשי לי לשאול שאלה שקשורה לאותה חבורה, החולייה נקרא לה לצורך הענין. היו עוד חוליות שידעת על קיומן?

ת: לא.

ש: אתם הייתם הצעירים היחידים?

ת: היינו היחידים שעשינו את זה.

ש: בני כמה הייתם אז?

ת: 20, 21, 25 לא יותר. אחר כך התחילו לרדוף אחריי כי אני מצאתי עבודה כבר, אז מה לוקח אותי למקומות האלה? פיצויים לא יתנו לי [שם]. לפיצויים אני צריכה ללכת לג'ינדי, לא צריכה ללכת לאבו-רומאנה ולשגרירויות. אז למה אני הולכת לשם? הייתי הולכת, קודם כל היה הילד אומר לי – אתי, יש

מישהו שכל הזמן [עוקב] אחרייך. הייתי הולכת לאחותי, לרופא שיניים, הייתי אומרת לה – אלן, מה נשמע? היתה מבינה שבאו לעקוב אחריי. הייתה אומרת לו – כן, מה אתה רוצה? ההוא היה אומר לה – כואבות לי השיניים. – טוב, תחכה. היתה תופסת אותו שיחכה בתור עד שאני הייתי הולכת. אחר-כך באו אלי הביתה, מהמוחבראת.

ש: הם חשדו בך במשהו?

ת: חשדו בי במשהו. אבל אני המשכתי ללכת כאילו לא קרה כלום. אנחנו הרגשנו.

ש: אני רק רוצה להבין מדוע היית שמה מכתבים בשגרירויות.

ת: הייתי מספרת להם על המצב שלנו.

ש: אילו שגרירויות?

ת: צרפת, איטליה, בריטניה, ארה"ב. שמתי הרבה בשגרירויות. גם בשגרירויות של [מדינות] קומוניסטיות.

ש: במכתבים שלכם החולייה היתה כותבת על המצב של היהודים בדמשק?

ת: כן, על המצב של היהודים, שמענים אותנו, שהקהילה לא בסדר, שהם לוקחים את הכסף שהגיע מהג'וינט ושיפסיקו לשלוח כסף. הם הפסיקו להם לתקופה.

ש: איך את יודעת?

ת: אנחנו שמענו. הם לא נתנו לנו יותר עזרה. אמרו שהג'וינט הפסיק לשלוח לנו.

ש: מתי זה היה?

ת: לפני מלחמת יום כיפור.

ש: '72?

ת: בערך. '73.

ש: לכמה זמן הפסיקו לדעתך?

ת: ששה, שבעה חודשים ואחר כך עוד פעם כנראה כתבו, אבל לא שלחו את [אותה] הכמות. אנחנו אמרנו להם שהם לוקחים את הכסף. [שאלו] – אתם כתבתם? אמרנו – לא, לא כתבנו. אבל לא היינו נפגשים בכלל ביחד בהפגנות. כל אחד היה הולך למקום אחר. אני הייתי צריכה תמיד שמישהו יסחוב אותי. אז בת-אחותי לילי היתה קטנה, היתה באוניברסיטה, היתה סוחבת אותי או מישהו אחר, איזה ילד מהשכונה היה סוחב אותי לכל מקום.

ש: איך הייתם מתאמים את הפעילויות שלכם אם לא הייתם...?

ת: נגיד אני רואה אותך, היית בא לשנות כוס קפה אצלי, לבקר, הייתי אומרת לך – תגיד לז'ק, לזה וזה שאנחנו צריכים להיפגש או עשיתי ככה וככה. לא היינו נפגשים הרבה כי כל אחד היה לוקח את התפקיד שלו מאל"ף עד ת"ו.

ש: התפקיד שלך היה להעביר מידע?

ת: כן. הם היו מביאים לי ואני הייתי מעבירה מידע.

ש: מה היה התפקיד של הבחורה?

ת: הבחורה השניה היתה הולכת איתי ולפעמים היו אומרים לה, היתה נגיד בקשר עם ערבים, היתה נכנסת לבית חולים, היתה רואה מה שהולך, היתה מספרת נגיד שלוקחים יהודים לבתי חולים. היתה גם כן כותבת לנו. אבל אני ... בתפקיד הזה כי הם פחדו כולם. אף אחד לא יכל ללכת לשם, לא יכלו, אסור היה לצאת וללכת למקומות האלה.

ש: אבל את כעיוורת ידעת שאף אחד לא יגע בך.

ת: כן, אבל אנשי המוחברות באו אלי הביתה והתחילו לשאול אותי כל מיני שאלות – למה אני הולכת לפה? מצאנו לך עבודה, אז למה את הולכת? אמרתי לו – יש לי פיצויים. [היה אומר] – אבל שם אין פיצויים. – טוב, אני לא אלך יותר. אז כבר התחילה המלחמה.

ש: מה היה התפקיד של הבחור, של ז'ק?

ת: ז'ק היה מודיעיני. היה מביא לנו חדשות מכאן. היה שולח ספרים לכאן, היינו מבריחים מבית הכנסת.

ש: מה זאת אומרת הייתם...

ת: היינו לוקחים מבית הכנסת ספרים. לא ספרי תורה. ספרי קודש. התפקיד שהיה לו בבית הכנסת, גם הקהילה, החכמים המבוגרים, העניים, לא העשירים, היו יודעים שז'ק היה עושה משהו אז היו עוזרים לו עם ספרים וזה. שני ספרי תורה הוא הבריה לפה.

ש: חוץ מזה הוא הבריה גם שני ספרי תורה לארץ?

ת: כן.

ש: איך הוא עשה את זה?

ת: אני לא יודעת.

ש: למה הוא היה צריך להבריה?

ת: הוא הבריה ונתפס. אחרי שהוא הבריה שני ספרים תפסו אותו.

ש: באיזו שיטה הוא הבריה אותם?

ת: היה עוטף אותם בכל מיני, והיו ערבים שהיה נותן להם קצת כסף, יותר מדי כסף, והיה אומר להם להבריה את זה ללבנון. בלבנון היתה הקהילה לוקחת את זה ומבריחים לכאן. זה היה לפעמים דרך קונייטרה, תתפלא לשמוע.

ש: ברגל?

ת: ברגל. היה נותן שם לפלאחים בקונייטרה. היה בא על חמור מדמשק עד קונייטרה. היה מתלבש כערבי והיה מבריח לשם, ומשם היו מבריחים לכאן.

ש: מה היתה המטרה? למה היה צריך להבריה את הספרים?

ת: כי חבל, פחדנו על הספרים. היו לנו המון ספרים. זה היה התפקיד שלו. היה מביא לנו ידיעות מהארץ.

ש: ממי הוא היה מקבל את הידיעות האלה?

ת: הוא לא, אף אחד לא סיפר לשני כי פחדנו מחקירות. בסוף, כשהוא נתפס – הוא היה הראשון – הוא אמר להם שהוא הולך שניה להחליף בגדים, ואמר לאשתו ללכת להגיד לעוזר שיגיד לאסתר וקאמו שהוא נתפס. אחר כך עוזר נתפס. אז שלחו להזהיר אותי ואמרו לי לא ללכת יותר ולא לעשות יותר, ואת החומר

שבידי להשמיד, כי אני בדרך [הבאה בתור]. ובאמת רק אותי ואת קאמו לא תפסו, כי קאמו היתה כותבת, לא היתה כל כך [פעילה] כמו שאנחנו היינו.

ש: הולכים ויוצאים החוצה.

ת: כן. אז הייתי במלחמה שם והייתי עובדת. היו עובדים לילה. לא היה לנו חשמל ביום כי פיצצו לנו את החשמל היהודים "שלך".

ש: כן. השמידו לכם את תחנת הכוח.

ת: כן. אז היינו צריכים לעבוד בלילה. היו סוגרים את הוילונות, את הכל, היינו צריכים לעבוד בלילה. נתנו לי גם מסכה נגד גזים.

ש: מה את אומרת.

ת: באמת. כל הזמן היתה מסכה על הכתפיים שלי. הייתי חייבת. זו היתה פקודה. היה חירום. שם חירום לא כמו פה. חירום שם זה היה חירום.

ש: את רוצה להגיד לי שכל הדמשקאים במלחמת יום כיפור הלכו צמודים למסכות?

ת: לא, רק אני, בגלל שעבדתי עם הערבים. מהיהודים אף אחד לא קיבל חוץ ממני.

ש: אבל הערבים המוסלמים קיבלו מסכות?

ת: רק אלה שעבדו במקומות כמו שאני למשל. עבדתי במקום שכולו כמו אזור תעשייה. פחדו שיפוצצו את אזור התעשייה אז נתנו לנו מסכות. אבל אלה שגרו במקומות ... לא.

ש: בשכונות הרגילות לא נתנו.

ת: לא. אז הייתי נכנסת עם המסכה. כשהיו לוקחים אותי באוטו היו אומרים, התחילו לאסוף כסף ... בשלושת הימים הראשונים של מלחמת יום כיפור לא היה לנו בכלל מהרדיו שום דבר. התקדמנו, לא התקדמנו, לא היו לנו [ידיעות] מישראל. היינו שומעים בשקט. לא היה לנו שום דבר.

ש: היה לך רדיו בבית?

ת: כן, בטח. היינו שומעים בשקט. לא היה לנו שום דבר לדעת. רק כשהייתי הולכת לעבודה היו אומרים – תאספו כסף, הגענו לחמת גדר, יאללה אנחנו הולכים לטיול בזה, תביאו כסף. כמו שהיו עושים הייתי עושה.

ש: הם רצו שתתרמי לצורך

ת: כן. וגם חוץ מלתרום הרגינו אותי, בגלל שאני יהודיה יחידה הייתי שם. בבוקר שהיו מביאים הרוגים והיו צועקים, היו כולם יורדים מהאוטובוס ואני הייתי נשארת. כל יום הייתי אומרת שאני לא אחזור היום הביתה. כשהייתי נכנסת לבית הייתי ישר מתחילה לבכות. כל היום הייתי מחזיקה את עצמי. תתאר לך שהייתי יושבת שמונה שעות, כוס מים לא היו מביאים לי ולא הייתי יכולה להגיע ולקחת מים. אז החלטתי לנסוע, יותר אני לא...

ש: לברוח את מתכוונת.

ת: לא, אני לא ברחתי. אני נסעתי כדת וכדין.

ש: עוד נגיע לזה. יש לי שאלה לגבי הפעילות של אותה חולייה. אמרתי בין היתר שפעלתם כדי להבריח יהודים גם, לא? ספרי לי קצת על זה.

ת: עובדה שאתה זוכר, שמעת על ארבע הבנות ושני הבנים שנרצחו. אנחנו ניסינו להבריא אותם.

ש: זה אתם?

ת: אנחנו.

ש: איך הכרתם את המבריה?

ת: ז'ק הכיר וקאמו הכירה כי היא הכירה הרבה ערבים. אבל לא הצלחנו.

ש: איך היא הכירה הרבה ערבים?

ת: הכירה הרבה ערבים. עבדה בבית חולים ואבא שלה היה תמיד שיכור והיו מביאים אותו מהרחוב והיו לה שכנים ערבים כולם, אז הכירה. אבל מה, עם המבריהם שלנו לא הצלחנו בסוף. פחדנו שיספרו.

ש: מה זאת אומרת המבריהם שלנו?

ת: שלנו, אלה שקבענו איתם. לא כולנו ניפגשנו איתם, שלא יהיה

ש: מבריהם ערבים שעשו את זה תמורת כסף?

ת: כן. אמרנו להם לא. בסוף לא רצינו להבריה, לא רצינו כלום. זה היה הניסיון הראשון שלנו. אנחנו הברחנו שניים קודם, שניים שהגיעו. אחת היתה פולין דג'אג'ה. אחרי ששמענו שהרגו את הראשונה, אז אנחנו יותר לא [רצינו להבריה]. הם היו כנראה בהסכם עם המוכבראת שם.

ש: אני רוצה להבין. אתם הצלחתם להבריה שניים?

ת: שניים הברחנו.

ש: את פולין דג'אג'ה

ת: ועוד אחד, לא זוכרת מי.

ש: בחור?

ת: בחור.

ש: והם הצליחו? מתי זה היה?

ת: לפני מלחמת יום כיפור. אחרי שלא הצלחנו הם השיגו מבריהם לבדם.

ש: ארבע הבנות ושני הבנים?

ת: כן.

ש: אחד מהבנים היה ממשפחת עבאדי.

ת: אמת, והשני ממשפחת שעיה. אנחנו מאז שהרגו את הילד בסוריה ... חצבאני, זה היה על ידינו, תשמע זה היה משהו.

ש: חצבאני מה?

ת: אח שלו הוא רופא, סמי חצבאני. איזה ילד היה.

ש: אה, זה שירו בו סתם ככה?

ת: סתם ככה, ועל ידנו. אנחנו היינו ילדות. מאז נכנסה בנו השנאה.

ש: מתי היה המקרה הזה שירו?

ת: אחרי שנת 60'. בשנות השישים. איזה ילד מקסים היה.

ש: למה ירו בו?

ת: סתם.

ש: מוסלמי בא וירה בו?

ת: כן, ליד הבית של הדוד שלי ואנחנו היינו שם. אמא שלו התעוורה מאז.

ש: בדמשק?

ת: כן.

ש: כי היה מקרה דומה גם בחלב.

ת: נכון. זה היה משפחת קצב בחלב.

ש: כן, אוקיי.

ת: לפני כן גם בן-דוד שלי, בשנת '48, כששמו את הרימון וניתקו לנו את הטלפונים שלא נתקשר לאמבולנסים. לפני הבר-מצווה שלו הוא נפטר.

ש: אז כשזרקו את הרימונים בבית הכנסת אל-מנשה?

ת: כן. מאז נכנסה בנו השנאה עוד יותר, כשהיינו ילדים.

ש: שנאתם את המוסלמים ורציתם לעזוב את סוריה.

ת: רצינו בכלל לעזוב את סוריה. אגיד לך את האמת, חשבנו שפה גן עדן. כל כך אהבנו את ישראל. הייתי שרה בערבית "מא אחלא ג'מאלפ איסראיל". כמה שאת יפה ישראל, כמה שאת נחמדה, אנחנו חזרנו אליך ישראל. הצבא שלך והפועלים שלך. היו שרים את זה בערבית. דאוד כווייתי היה שר את זה בישראל. היינו שרים והיינו בוכים שם.

ש: הוא היה סורי במוצאו?

ת: לא, עיראקי.

ש: היה זמר ידוע?

ת: זמר ידוע ברדיו ישראל. הוא ומשה אליהו אם אתה זוכר.

ש: באילו שנים זה היה? שנות הששים?

ת: כן. לפני מלחמת יום כיפור. עזור בלנקה ברח לפניי ולא אמרו לי. כחאלה ברח לפניי ואמרו לי שאנחנו בורחים למחרת. אני ידעתי.

ש: מה זאת אומרת אתם בורחים? איך הם עשו את זה? איך הם ברחו...?

ת: אמרו לי שיש לנו מבריה ואם אני רוצה אז נתנו לי את הסימנים שאלך ואתן לו סימן כך וכך ואומר לו שז'ק אמר לי. תראה, אני בכל זאת מוגבלת. אני לא יכולתי לעשות את זה. אחר כך אמר לי עזור – את יודעת מה? אני מבטיח לך שאם אני אברח אני אשלח אותם אליך. אמרתי בסדר. אבל באמצע הוא נתפס. אמרתי לו שמגיע לו והתחלתי לבכות. אמרתי שמגיע לו ולמה הוא לא לקח אותי איתו. בזמנו נפרדנו אז.

ש: מה עשו לו?

ת: היה בבית סהר איזה שנה נדמה לי או יותר אפילו, לא זוכרת. היו נותנים לו מכות חשמל ומרביצים. מה אני אגיד לך. אני לא צריכה לספר לך. לא ידענו בהתחלה איפה הם. מאז פחדנו. אז אני החלטתי שחלאס, אחרי שעשו לי את המשפט אני יותר

ש: רגע, שפטו אותך ו-?

ת: לא אמרו לי. שפטו אותי ואחר כך אמרתי להם, הלכתי והגשתי בקשה שאני רוצה לצאת לשוייץ, אני ואמא שלי.

ש: כן, אבל את אומרת שלפני זה עשו לך משפט.

ת: כן, אמרו לי שאני מרגלת.

ש: מתי זה היה?

ת: בדיוק במלחמת יום כיפור.

ש: במלחמה עצמה?

ת: במלחמה עצמה.

ש: אז עשו לך משפט. מה קיבלת במשפט? מה היה גזר הדין?

ת: לא היה גזר דין בינתיים. אמרו שגזר הדין יינתן עוד כמה זמן, עוד מעט. לא אמרו לי את גזר הדין, רק שמו אותי בחרם ואף אחד לא דיבר איתי. הייתי יורדת מהאוטובוס של הנסיעה ולא היה לי מקל. עד שהייתי מגיעה, היתה רק אחת מוסלמית, חאג'ה, היתה במכה, באה מסעודיה, אז הלב שלה לא נתן לה. היתה לוקחת אותי והיתה שמה אותי במקום העבודה והיתה עוזבת אותי. היו רבים איתה אז היא אמרה להם שהיא לא יכולה להשאיר אותי ככה, כי אני לא רואה, ואיך הם עושים לי את זה.

ש: כן.

ת: אוי, הייתי סובלת. ממה לא סבלתי? אני נזכרת בזה.

ש: ברגע מסויים אמרת שאת רוצה לברוח. איך זה קרה? איך עשית את זה?

ת: החלטתי לברוח. שמעתי שיש אחד בשם ז'ק שלוח, עכשיו הוא פה, נכה.

ש: מה היה התפקיד שלו?

ת: לא היה לו, הוא היה מרגל. אנחנו בכלל לא [הכרנו], אבל שמעתי שהוא היה

ש: מה זאת אומרת היה מרגל?

ת: היה מרגל על חשבון הערבים. אנחנו לא סיפרנו לידו שום דבר.

ש: אה, הוא היה מלשין?

ת: כן.

ש: הוא בארץ עכשיו?

ת: כן. אני ראיתי אותו וירקתי עליו כי הוא מנוול.

ש: ידעת שהוא על ידך?

ת: הוא דיבר איתי, [שאל] מה שלומי. אמרתי לו – [אתה] מרגל, ולו הייתי אני במקום הממשל לא הייתי מכניסה אותך לכאן.

ש: הוא גר פה בחולון?

ת: כן. הוא בא כמה פעמים וחזר לסוריה. הם ידעו. הם היו שולחים אותו לכאן. היה מכניס כסף לבנקים, חוסך פה. אז אני שמעתי שהוא נסע לשוייץ לצורך טיפול רפואי. אמרתי שאני אלך אליו ואראה איך הוא נסע. אמר לי שהוא הלך לכנסיה ויש כומר אחד שיכול לעזור לי, להביא לי משוייץ שמות של אלה שעוזרים מהאינטרנציונל.

ש: מארגון הצלב האדום הבינלאומי?

ת: כן. הביא לי באמת ואני שלחתי [מכתבים] שאני ככה וככה. הלכתי ודיברתי עם הכומר, אמר לי שהוא יעזור לי. רצייתי קודם לבוא לבד ולעזוב את אמא כי היא לא רצתה לעזוב את אחי שהוא אח יחיד. אני רצייתי לבוא לבד. לא ידעתי שכל כך קשה כאן. אמר לי שבסדר והוא יעזור לי.

ש: אם אותו ז'ק היה מלשין, למה שהוא יעזור לך לברוח?

ת: לא לברוח.

ש: לצורך ריפוי את מתכוונת?

ת: כן, דרך טיפול. אמר לי ללכת לרופאים, להוציא תעודות מחלה שיש לי טיפול בחוץ, שיש לי סיכויים בחוץ [להירפא]. הלכתי לרופא עינים, אמר לי – אני יודע שאין לך סיכויים, אבל אם את רוצה ללכת לישראל, תלכי ותהיי בריאה, אללה מעכ.

ש: ככה הוא אמר לך?

ת: באמת ככה הוא אמר לי, רופא העינים.

ש: היה מוסלמי?

ת: כן. נתן לי את האישור ואמר לי – יש לך את זה. עכשיו הייתי צריכה להוציא פספורט.

ש: תרשי לי, לפני שאנחנו נתעסק עם הפספורט, את אמרת שז'ק שלוח הגיע כמה פעמים לארץ לצורך טיפול. הוא גם כן עבר דרך שוייץ?

ת: כן.

ש: אולי את לא יודעת והוא דוקא עבד עם המוחבראת שלנו?

ת: לא. אגיד לך למה. כשבאו אחותי ואחי לכאן הם סיפרו לי שהוא היה מלשין, היה נכנס לאלה ומספר להם והם היו יודעים הכל, נגיד מי בא לבקר. המשפחות היו באות לבקר בסוד את הילדים שלהן, אתה יודע. אז הוא היה מלשין והם היו תופסים אותם.

ש: הבנתי.

ת: בזמנו כשמנעו מללכת ללבנון, אמא שלי שמעה על נבי סוג'וד, שעכשיו מסרו אותו לא מזמן בחזרה למחבלים.

ש: סוג'וד שבלבנון.

ת: כן. אמרו שאם אני אלך אליו יהיו לי סיכויים לראות. אז לא היו נותנים ליהודים.

ש: הוא היה נוצרי.

ת: יהודי.

ש: היה יהודי? היתה שם קהילה בסוג'וד?

ת: לא קהילה. רק בית הכנסת. הקהילה הלבנונית היתה מטפלת בזה.

ש: רק בית הכנסת היה?

ת: רק בית הכנסת היה.

ש: היה שם הקבר שלו.

ת: היה הקבר שלו.

ש: איך קראו לו, דרך אגב?

ת: קראו לו סוג'וד, אותו דבר. נבי סוג'וד. למה נזכרתי בזה? היה אחד מעובדי המדינה שנתנו את האישורים, נוראס אלענברי. היה שונא יהודים שנאת מוות. אני הלכתי אליו ואמרתי לו שאני רוצה ללכת ללבנון, אני ואמא שלי, כי אמרו לי שבסוג'וד טוב ואני רוצה להבריא. אמר – לכולם אני לא אתן ורק לך אני אתן, כי את לא תעשי כלום, אני בטוח. נסענו ללבנון, ישבנו איזה חודש. הלכתי לבית מלון ... של ארה"ב בביירות, גם לטיפול, אבל זה לא עזר וחזרנו. חזרנו ומאז כל פעם שהיה איזה יהודי שרצה משהו מנוראס אלענברי אני הייתי הולכת כי לחלב לא היו נותנים להם לנסוע בלי אישור.

ש: מי שרצה מדמשק לחלב?

ת: כן. בלי אישור לא היו נותנים לו לנסוע. אז אני הייתי הולכת לשם והייתי עושה ... אני מכירה, אז היה עוזר, היה נותן להם. כשרציתי לנסוע היה ערבי אחד שאני אזכור אותו לטובה כל הזמן, קראו לו אחמד שיח' דיב. הוא היה נותן את הפספורטים. הלכתי אני ואחותי. אמא שלי לא הלכה. לפני שהלכתי לכומר הזה, התחיל להגיד לי – כן, לא, אני לא יכול, אל תתקשרי, תסעי בכוחות עצמך. אמרתי לעצמי שאני אלך בדרך הישרה כי כולם מכירים אותי ואני לא צריכה את הבעיות האלה.

ש: לא רצית לברוח.

ת: לא. קשרתי קשר עם הצלב האדום הבינלאומי. שלחו לי מכתבים [ואמרו] שמתי שאני אגיע אני אשלח להם מכתבים

ש: הצלב האדום איפה?

ת: בשווייץ. הלכתי בדרך הישרה, הגשנו אני ואמא שלי [בקשה] לפספורט. אחמד שיח' דיב הזה היה לוקח כופר 10,000 לירות סוריות לכל אחד. 10, 15, תלוי במצב. כשאני הגעתי לאחמד שיח' דיב, אני הייתי היחידה שהוא נתן לי את תעודת הזהות הסורית שלי בחזרה.

ש: המוחבראת לקחו את תעודות הזהות של כולם?

ת: כן. כל אלה שרצו לנסוע או ברחו או לא ברחו, לקחו וסימנו בסימן אדום "מוסאווי", שאיפה שהוא הולך שידעו שזה יהודי.

ש: מין חותמת כזאת על תעודת הזהות – "מוסאווי", בן [דת] משה.

ת: כן. הוא היחידי שנתן לי את תעודת הזהות. לא, יותר נכון הוא יצא, אחותי ראתה אותן על השולחן, נתנה לי אותן ואמרה לי לשים אותן בתיק. הוא לא שאל. אמר לי – אני מבקש ממך כשתיכנס לנוראס [תגידי] שאת יכולה רק 3,000 לך ולאמא שלך ושאת לא יכולה יותר ושאלהים יתן לך הרבה בריאות ושתייה דרך צלחה ותזכרי אותי תמיד לטובה.

ש: כן.

ת: באמת נכנסתי אליו לנוראס אלענברי במשרד הפנים והוא אישר לי. אתה יודע מה, כשאני חזרתי התחלתי לבכות ברחוב. לא האמנתי שאני קיבלתי את האישור הזה, שבוע לפני שהבנות נהרגו. בן-דוד שלי, יוסף ג'עג'עתי, אמר לי – בראו עליך, גברים לא יכלו לעשות מה שעשית. אבל כל הזמן לא הבן-דוד שלי ולא אף אחד ידעו שהייתי בחולייה.

ש: הבן-דוד שלך זה יוסף ג'עג'עתי?

ת: כן. הוא בן אה של אמא.

ש: הוא עכשיו עדיין שם, מנהיג הקהילה שנשארה שם.

ת: כן, אבל הוא יוצא ועד הפסח הוא יהיה בארצות הברית.

ש: הוא עוזב שם?

ת: כן. אחותו אמרה לי, דיברתי איתה בטלפון.

ש: איפה אחותו?

ת: בארצות הברית. לפני שנה היא היתה כאן.

ש: מתי דיברת איתה?

ת: לפני חודש. פחות אפילו.

ש: אתן חברות?

ת: כן, בת-דוד שלי. היא באה לכאן שלושה חודשים אחרי שנפטר בעלי, באה אלי מארצות הברית.

התארחת אצלי איזה עשרים יום.

ש: פה בבית?

ת: כן.

ש: בת כמה היא?

ת: היא נשואה, מחתנת את הבן הכי קטן עכשיו.

ש: בת ששים ומשהו?

ת: לא. 56.

ש: היא אחותו של יוסף ג'עג'עתי?

ת: כן.

ש: הנקודה הזאת מעניינת אותי. את אומרת שהוא יוצא מסוריה עוד חודש?

ת: כן. בפסח, והוא לא חוזר יותר. ככה אחותו אמרה לי.

ש: יישאר בארצות הברית?

ת: כן.

ש: הוא מנהיג הקהילה שם, נכון?

ת: בינתיים.

ש: ייצאו איתו עוד יהודים?

ת: לא יודעת. אני לא אדע עכשיו, אלא כשהוא יגיע. לא היה לי קשר איתו מאז ומעולם.

ש: מה היא סיפרה לך על היהודים שם עכשיו? מה מצבם?

ת: המצב שלהם מעולה. לא נוגעים בהם. יש איזה 60, 70 איש, לא יותר. כל הזקנים נשארו. יש אחד

עקשן שאמר כל הזמן שהוא לא יוצא עד שהבן שלא לא יגמור לימודי רופא. השאר כולם זקנים. כמו

שבמצרים יש כמה.

ש: הבנתי. אז את הלכת, סידרו לך

ת: סידרו לי את האישור. אמרתי להם שאני רוצה לנסוע דרך לבנון כי אין לי כסף. אני שילמתי לו 3,000, היה לי זהב בידיים שמכרתי, היתה לאמא שלי מכונת תפירה או משהו, מכרנו. אני יצאתי מסוריה עם 200 פרנק שוייצרי.

ש: מאיפה השגת?

ת: קניתי בבנק כי היה לי כבר פספורט ביד. ו-5 קילו בגדים, אני ואמא שלי.

ש: לא עשו לכם שום בעיות כשהגעתן לשדה התעופה?

ת: בזמנו בדיוק תפסו את אחותי בחלב.

ש: מה אחותך עשתה בחלב?

ת: אחותי היתה מבריחה אנשים. לוס. חצי חלב הבריחה.

ש: זאת שגרה פה בחולון? בבת-ים?

ת: כן. חצי חלב הבריחה, היא ובעלה ז"ל.

ש: מה שם בעלה?

ת: איברהים ענקייה.

ש: איך היא עשתה את זה?

ת: בעלה היה עובד בשוק של הערבים בחלב. היה בא מדמשק לחלב כל הזמן. אז היה עוזר לכל מיני. גם דמשקאים היו נוסעים לחלב ומשם הוא היה מבריה אותם. הוא והיא.

ש: הם עבדו עם מישהו?

ת: כן, עבדו עם הרבה ערבים.

ש: מבריחים ערבים?

ת: כן. בלבנון היה מקבל אותם אחד שנפטר קראו לו אדגר ששון, לבנוני. היה מקבל אותם. אחותי היתה מבריחה דרך לבנון.

ש: באילו שנים היא היתה...?

ת: משנת '58 עד שאני נסעתי.

ש: עד '74?

ת: לא. עד לפני מלחמת יום כיפור שבסוף היא נתפסה. היא היתה בהיריון ... ילדה קטנה. היו מלבישים אותה מכנסיים, מכניסים אותה לגלגל, ומביאים קורבאז' והיו נותנים לה.

ש: מקל כזה [למכות] על הרגליים.

ת: שוט. היו נותנים לה על הרגליים. אלבר חמרה היה אז ראש הקהילה. מה אמרו לו? שהיא לא תלך להורים שלה אלא תישן אצלו במעצר בית.

ש: ככה המוחבראת אמרו לרב חמרה?

ת: כן. הרב חמרה שלח [הודיע] ליוסף ג'עג'עתי בן-דוד שלי, היו חברים והיו עובדים אז ביחד כי יוסף גם ... בקהילה כמו שאמרתי לך.

ש: ראש קהילה הוא היה.

ת: כן. הביאו אותה אלינו בלילה לפני אנחנו היינו חייבים לנסוע, לא היתה לנו ברירה. אחותי היתה חולה והביאו לה רופא, ד"ר סמי חצבאני טיפל בה. היו מביאים אותה אלינו בלילה שנראה אותה והיו מחזירים אותה שאף אחד לא יראה אותה.

ש: כמה יהודים הם הצליחו להבריח מדמשק לחלב?

ת: מאתיים, שלוש מאות איש לפי מה שאני זוכרת. ומחלב הבריחו חצי חלב.

ש: דרך לבנון?

ת: דרך לבנון.

ש: האחות שלך ובעלה עבדו יחד עם אנשי מוסד ישראליים?

ת: בעלה רק. הוא היה בקשר.

ש: עם שמוש?

ת: עם שמוש. אחר כך כשהיא ברחה היא התארכה אצל שמוש בתורכיה.

ש: באסכנדרון.

ת: כן.

ש: אז הוא כן עבד עם שמוש.

ת: כן. היה מברית ... ג'מיל אלמצרי. הבריח הרבה עד שתפסו אותו. שלושה ימים אחרי שיצא מבית

הסהר נפטר, קיבל התקף לב.

ש: כמה זמן היה בבית הכלא?

ת: שלושה חודשים, אבל בדיוק יום אחד לפני שלקחו אותו הם רצו לברוח. לא יודעת מה, הלך אח שלו,

הכלב הזה והלשין.

ש: מי זה אח שלו?

ת: מאיר ענקייה שגר בנתניה עכשיו. הלך והלשין עליו. אנחנו לא נשכח את זה עד עכשיו.

ש: למה?

ת: ככה. כלב. הוא פחד שיתפסו אותו המוחבראת בחלב אז הלך והלשין על האח שלו. ותפסו אותו [ושמו]

בבית סהר.

ש: הוא היה חלבי?

ת: כן.

ש: וגם הבעל?

ת: כן. אחותי עברה לחלב.

ש: הבנתי.

ת: תפסו אותו ואחרי שהוא נפטר היא כבר לא יכלה. אותו מברית הבריח אותה עם ארבעת הילדים שלה

דרך תורכיה. יא חראם, כמה שהיא סבלה.

ש: מתי זה היה שהוא הבריח אותה?

ת: בשנת '76.

ש: אחרייך.

ת: אחריי. כשאני באתי לכאן או כשהגעתי לשוייץ אני קיבלתי, אבל זה סיפור אחר. אתה רוצה לשאול עוד?

ש: לא, זה בסדר.

ת: אני קודם נסעתי דרך לבנון, עצרו אותי. אמרו לי – לא, בלבנון לא יקבלו אותך.

ש: אבל היה לך דרכון.

ת: [אמרו] – או שתעברי טרנזיט או, רצייתי ללכת לקהילה [בלבנון] שיתנו לי כסף לשבת כמה ימים ואחר כך לנסוע. אמרו לי שלא. אז חזרתי. אחרי שבבוקר בכינו ונפרדו וזה, ראו [אותי שוב]. אשתו של דוד שלי, אמא של יוסף ג'עג'עתי, התחילה לתפוס את התמונה של אמא שלי ולהגיד לה – רשל, חבל עליך, לא נשאר לי אף אחד. פתאום ראתה אותנו שחזרנו. אז אמר לי אלענברי – אם את לא רוצה לנסוע דרך שדה התעופה שלנו את לא תסעי [בכלל] ואנחנו נשלול ממך את הפספורט. שמונה ימים. למה? כי ככה, הם לא רוצים שאלך ללבנון. דרך לבנון אמרו לי לא. אז לא היתה לי ברירה ולא היה לי כסף. גם עד שקצת נרגענו בקשר לאחותי שהיא אצל חמרה והם כבר לא יתפסו אותה. היו הרבה נשים מחלב שהיו משתתפים איתה והם גם הלשינו על אחותי. כשהצילו אותם הלשינו על אחותי. הם שיחררו אותם ואת אחותי ואנחנו עזבנו את אחותי בבית הסהר. אחרי שמונה ימים יצאנו משדה התעופה של דמשק וטסנו לז'נבה.

ש: אל מי?

ת: אני ירדתי, הרי כתבתי מכתבים כמו שאמרתי לך, באו וקיבלו אותי בשדה התעופה מהצלב האדום. לקחו אותי לרופא בבית החולים שם, בדק אותי, ואחר כך לקחו אותי לבית מלון.

ש: זוכרת לאיזה בית מלון?

ת: לא. בית מלון לא כל כך איי איי איי. לא היה לנו כסף לקנות אוכל.

ש: הכל מהצלב האדום?

ת: שום דבר הם לא נתנו לי. רק לקחו מונית, שמו אותנו, אמרה לו בצרפתית זאת מהצלב האדום שיקח אותנו לבית מלון כך וכך ואנחנו נשלם.

ש: אתם תשלמו?

ת: כן. אז מה אני אעשה? לא היה לנו אוכל לא היה לנו כלום. היו לנו רק 200 פרנק. מה אני ואמא שלי נעשה? אמא שלי ירדה וקנתה לחם והיינו אוכלות תה עם לחם שלושה ימים, מיום שני עד יום רביעי.

ש: את זוכרת באיזה תאריך יצאת?

ת: אני זוכרת את השעה אפילו. אני יצאתי ב-25 למארס '74 בשעה 08:00. הגעתי לשוייץ נדמה לי בצהריים, משהו כזה.

ש: את ידעת שהיו תמיד יהודים, את אפילו סיפרת קודם על ז'ק שלוח שהיה מגיע לארץ לצורך ריפוי, אז לא רצית להגיע לישראל לצורך ריפוי?

ת: הכוונה שלי מאז ומתמיד היתה לישראל.

ש: לא סיפרו לך אף פעם שיש בשוייץ את השגרירות או את הסוכנות?

ת: לא סיפרו לי. אבל בזמנו כשהייתי קטנה בשנת '48 היו מביאים תפוזים וילדים היו לוקחים לבית הספר. הסוכנות היתה עושה את זה. אז אנחנו עלינו, אני ואחותי, ואמא שלנו הורידה אותנו מהאוטו ואמרה – לא, אתן עוד קטנות, אני לא אתן לכן.

ש: את מדברת על לפני או אחרי שקמה המדינה?

ת: לפני ואחרי.

ש: היו באים אנשי סוכנות והיו רוצים להבריא יהודים מדמשק?

ת: כן, היו מבריחים. היינו בבית הספר אליאנס. היו מביאים תפוזים כאילו והיו לוקחים ילדים. אחר כך, כשהייתי עוד בת 15, 16, בא משה לוזיה. הוא גם היה מבריח.

ש: הוא היה דמשקאי.

ת: כן. נפטר.

ש: אבל אז הוא חי עדיין בדמשק.

ת: כן. אמר לאמא שלי שהוא רוצה לקחת אותי, להבריא אותי, לקיבוץ כאן. אמא שלי אמרה לו שעכשיו אני צעירה ואני לא אכיר אותה והיא לא יכולה, היא לא תיתן לו אותי. היא הסכימה קודם אבל אחר כך חזרה בה ולא רצתה. היא אמרה שאני מוגבלת וזה. אמרו לה שיהיה לי טיפול ואני אתחנן שם אבל היא לא רצתה.

ש: את זוכרת את משה לוזיה?

ת: כן.

ש: היה מבריח הרבה?

ת: כן. בסוף המבריח הרג את הבן והבת והאמא שלו.

ש: בסירה.

ת: כן.

ש: מאיפה את יודעת את הסיפור הזה?

ת: שמענו. בדמשק שמענו.

ש: שהמבריח הרג אותם?

ת: כן. רצח אותם ולקח להם את הזהב.

ש: את ידעת על הפעילות של משה לוזיה?

ת: לא, אז הייתי קטנה.

ש: אבל שמעת לאחר מכן?

ת: שמעתי לאחר מכן.

ש: את אולי גם יודעת מה עשו למבריח?

ת: לא. אתה יודע משהו?

ש: אני שמעתי שטיפלו בו בקפריסין. ככה שמעתי.

ת: אה, ברוך השם. אתה רואה? את זה אני לא שמעתי באמת.

ש: שמעתי איזו שמועה ממישהו שאמר לי, אבל לא חשוב.

ת: לא חשוב עכשיו, העיקר שהוא הלך.

ש: כן. אז את ידעת על זה שיש בשוייץ את הסוכנות והכל?

ת: אני ידעתי. מה הייתי עושה? מתקשרת ומדברת עם שגרירות ישראל.

ש: מהמלון.

ת: כן. אבל כל פעם היו נותנים לי את שגרירות סוריה. בעלת בית המלון לא הבינה ממני כל כך צרפתית וככה היתה עושה. אז דיבר איתי שגריר סוריה. אמרתי לו שאין לי כסף ושיתן לי להתקשר לאינטרנציונל של היהודים בשוייץ, אולי יעזרו לי בקצת כסף. אמר לי – את יודעת שאנחנו לא כל כך אוהבים את היהודים. מה שכן, אם את רוצה אנחנו נחזיר אותך לסוריה, ניתן לך עבור כרטיס חזרה לסוריה. באותו יום אמרתי לאמא שלי [שנברח]. דיברנו עם מנהלת המלון איך שלא יהיה, שלמנו לה 100 פרנק שנשארו לנו, ובלי אוכל שמה אותנו ברכבת מז'נבה לציריך.

ש: לאן רציתן להגיע?

ת: לשגרירות ישראל. ברכבת הכרנו צרפתייה אחת. דיברנו איתה פה ושם. אמא שלי אמרה מילה, אני אמרתי מילה. אז היא התקשרה מהרחוב לשגרירות ישראל. הם לא האמינו. אמרו לה לתת להם אותי. בסוף דיברנו איתם, אמרתי להם שאני שמי ככה וככה, שלחו מישהו שיבדוק אותנו, אחר כך שלחו אותנו ולקחו אותנו לשגרירות.

ש: מי זה שבא לבדוק אתכם?

ת: מהסוכנות. אחד עיראקי, דיבר איתנו בערבית. אמרתי לו שאני רוצה לשלוח מברק לאחותי בדמשק, אלן. סיכמנו עם אחותי שברגע שאנחנו נגיע לידיים של היהודים אנחנו נשלח אליה מברק שהגענו לשוייץ והיא תבין שאנחנו כבר בידיים טובות.

ש: זאת שהיתה אצל הרב חמרה?

ת: לא, לא לואי. לא רצינו להכניס את לואי לזה. שלחנו לאלן, אחותי שגרה בדמשק וחיינו איתה. אמרנו לה שהגענו לשוייץ והיא הבינה שאנחנו בידיים טובות ואנחנו בשגרירות. אמרה לי שם גברת כהן, אני זוכרת אותה עד עכשיו

ש: בשגרירות או בקונסוליה?

ת: בקונסוליה. לקחו אותנו אחר כך אני לא יודעת לאן.

ש: העיראקי הזה מהקונסוליה שאל אתכן, תיחקר אתכן, כדי לוודא שאתן

ת: כן, בטח, לוודא. הראנו לו את תעודות הזהות שלנו ואת הפספורטים. אמרו לי – מה את רוצה, ללכת להחליף בגדים בבית מלון ולבוא לאכול? אמרתי להם – לא, אני רעבה, שלושה ימים לא אכלנו. אני נזכרת בזה. נתנו לי ולאמא שלי ארבעה תפוחים. אצלנו בסוריה אתה קונה בקילו, בשני קילו. אמרתי לאמא שלי – תראי איזה קמצנים, נתנו לנו רק ארבעה תפוחים.

ש: כן.

ת: לקחו אותנו לאכול, אחר כך הלכנו והחלפנו בגדים. אמרו לנו לא לצאת מהמלון. אמא שלי אמרה לי – תראי תראי, יש שוטרים על החדר שלנו. שמו שוטרים כי אני עליתי בדיוק אחרי המלחמה, אתה יודע,

במאָרס, זע לאַ הײַה הרבֿה זמן [אַחרי]. ולמחרת, איזו ארוחת בוקר. אני שכחתי כל מה שהיה, כל הצרות. מה זה, מדברים עברית, אני משתגע.

ש: ישנתם בקונסוליה?

ת: לא, לקחו אותנו לבית מלון של יהודים. אמר לנו – [ניקה אתכם] לבית מלון של יהודים, מה שאתם רוצים. איזה בית מלון, יא אללה, משהו. אנחנו ברחנו ביום שלישי, ביום חמישי בבוקר באו מהסוכנות, שלחו את אמא שלי ואותי לקונסוליה, הביאו לנו לשותות והחתימו אותנו, עשו לנו את הויזה צ'יק צ'ק. אמר לנו שהוא יהיה על ידנו עד שנעלה למטוס ולא לדבר איתו בכלל. זה היה איש מהסוכנות או מהשב"כ, באמת לא ידעתי. תראה, אני רציתי להגיע, לא ידעתי מה מחכה לי כאן.

ש: אז אתן הייתן עולות חדשות.

ת: כן. עלינו למטוס, כולם מדברים עברית ואני רציתי ללמוד הכל ... הביאו לי לאכול. ירדתי בשדה התעופה, ישר נישקתי את האדמה ואני ואמא שלי התחלנו לבכות.

ש: מתי עלית ארצה?

ת: 28 למאָרס בשעה חמש וחצי אחר הצהריים הגעתי לשדה התעופה.

ש: מה עשו לכן בשדה התעופה?

ת: בשדה התעופה בא מישהו שם אותי על כסא גלגלים כדי שירוצו. אמא שלי גם היתה איתי.

ש: למה לרוץ?

ת: לא יודעת. לקחו את המזוודות, לקחו את הכל, העלו אותנו, נתנו לנו תעודת עולה ושלחו אותנו לנתניה.

ש: אבל כשהייתן בשדה התעופה לא היה מישהו ששאל אתכן מה עבר עליכן?

ת: לא, שום דבר. אני אחר כך נזכרתי שבמטוס אמרו להם – סורים, סורים.

ש: מי אמר?

ת: הדיילות [אמרו] שאנחנו סוריות, כי שמעו שאני מדברת עם אמא שלי ערבית. אמרו – תיכף מחר נשמע חדשות טובות. כי הרבה זמן אחרי המלחמה, אני הייתי הראשונה שעליתי אחרי מלחמת יום כיפור.

ש: את ואמא שלך?

ת: כן. עכשיו שמו אותנו בנתניה.

ש: מה זאת אומרת, שאלו אתכן בכלל? רגע, כשהגעתן לשדה התעופה, הרי צריך לעבור דרך משרד הסוכנות.

ת: לא, ישר לקחו אותנו לסוכנות כי מהסוכנות באו לקחת אותנו ישר מהמטוס. יצחק שושן קיבל אותנו. הוא חלבי והוא קיבל אותנו.

ש: הוא קיבל אתכן בשדה התעופה בלוד?

ת: בלוד. אחר כך הם הודיעו למשפחה, לאחותו של גיסי שנפטר, אחות של בעלה של לוס, ז'נט ז"ל שנפטרה לא מזמן. הודיעו לה שמגיעות אסתר ורשל. אז חיכו לנו בחוץ. דיברו איתנו, נתנו לנו תעודת עולה ולקחו אותנו לנתניה.

ש: מה פתאום יצחק שושן בא לשם?

ת: הוא היה מקבל, כמו ששמו בזמנו את שלמה שלוח והשני לקבל עולים חדשים שבאו. אתה זוכר שבאו עולים חדשים לכאן לא מזמן, בשנת 95' מישהו קיבל אותם כי הוא מדבר ערבית.

ש: שלמה שלוח היה?

ת: כן. אני הלכתי וקיבלתי את בת-אחותי. הכניסו אותי עד לשדה התעופה בפנים.

ש: את בטוחה שלמה שלוח?

ת: כן.

ש: זה שהיה בסוכנות?

ת: הוא לא היה בסוכנות. אחר כך לקחו מישהו שמדבר ערבית. לקחו את לוז שעובד עכשיו עם קלאש. הוא גם היה מקבל. אבל בזמני היה שושן כי הוא היה מהשב"כ. הוא לא עשה איתנו כלום, הוא רק היה הקשר ביני לבין משרד החוץ וביני לבין הסוכנות כי הוא היה דובר ערבית. הוא סידר לנו את מעון העולים "פינתיה" ליד הים. היו כולם רוסים והתחלנו להשתגע.

ש: לפני שהעבירו אתכם לפינתיה שאלו אתכן לאן אתן רוצות להגיע?

ת: לא.

ש: פשוט קבעו בשבילכן?

ת: קבעו בשבילנו. איפה קבעו? שם בקונסוליה היא, גברת כהן, אמרה להם שנתניה יותר מתאימה לנו.

שם קבעו איפה ישימו אותנו.

ש: בציריך?

ת: בציריך, כן.

ש: את שמעת את השם גברת אמייז?

ת: כן.

ש: איפה שמעת עליה?

ת: שם. היא יהודיה מציריך, לא? תן לי להיזכר. השם הזה עבר. אה, כן. אגיד לך למה, כי היא אמרה לי

בציריך שאני אזכור אותה שם [בישראל] ושאהיה מבסוטיט. אמרה לי את זה בערבית.

ש: כמה זמן הייתן במעון העולים?

ת: ארבעה, חמישה חודשים בערך.

ש: מה נתנו לכן שם?

ת: נתנו לנו קודם כל קצת כסף חודשי.

ש: כמה?

ת: בערך 400, 450 לירות. אחר כך סידרו לאמא ביטוח לאומי. יצחק שושן סידר לה. הוא ובעלת המעון.

היא היתה בסדר גמור.

ש: המנהלת של מעון העולים?

ת: המנהלת סידרה לה ביטוח.

ש: מה היה השם שלה, את זוכרת?

ת: אם אני אזכור אני אגיד לך.

- ש: חוץ מזה, מה עוד נתנו לכם? את לא קיבלת שום דבר?
- ת: אני בינתיים לא קיבלתי עד שהתחלתי ללמוד. אחר כך התחלתי לקבל.
- ש: בכל הזמן הזה שהייתן במעון עולים מה עשיתן?
- ת: למדנו קצת עברית באולפן. האולפן היה בתוך מעון העולים. לקחו אותנו לטיולים פה ושם. ביום העצמאות לקחו אותנו לטיול, עכשיו אני נזכרת, כי רוסה אחת רצה לצאת איתי ולא רציתי. קראו לו משה. המנטליות שלי היתה אחרת.
- ש: אני מתאר לעצמי. אז אני מבין שאת לא קיבלת שום דבר מהסוכנות?
- ת: לא. עד שאנחנו עברנו דירה לבת-ים.
- ש: תיכף נגיע לזה, רק מעניין אותי העניין שאתן קיבלתן שם הכל. אוכל וחדר, הכל.
- ת: נכון.
- ש: ולא שילמתן שום דבר?
- ת: לא.
- ש: לא חשמל, לא מים?
- ת: לא.
- ש: יצחק שושן בא ולקח אתכן אל מי?
- ת: הוא לקח אותנו
- ש: למשה ממרוד?
- ת: לא, אנחנו הלכנו אליו, מהמשפחה. אבל שושן לקח אותנו לירושלים למשרד החוץ.
- ש: שם תיחקרו אותך?
- ת: כן.
- ש: מה סיפרת להם?
- ת: סיפרתי להם איפה היה הנשק.
- ש: שהיה בדמשק?
- ת: שהיה איפה שהמפעלים שלהם.
- ש: הם החביאו את הנשק?
- ת: הם החביאו את הנשק גם כן אצלנו בגטו שלנו.
- ש: את שמעת מהערבים שעבדת איתם במפעל הזה?
- ת: נכון.
- ש: עוד משהו שסיפרת להם?
- ת: סיפרתי להם על הקבר של אלי כהן ז"ל.
- ש: איפה הם קברו אותו? מה שמעת?
- ת: בין זבדאני לבלודן. את זה הערבים סיפרו לי. רצו להרגיז אותי אז אמרו לי. ראו שאני בכיתי באותו יום שתלו אותו, לא יכולתי, אז אמרו לי כך וכך עשו לו, תלו אותו וקברו אותו.
- ש: אבל קברו אותו ב-65'.

- ת: כן. הייתי בבית הספר לעיוורים עוד כשתלו אותו.
- ש: אז סיפרו לך גם איפה
- ת: כן, באותו זמן שקברו אותו סיפרו לי. בין בלודן לזבדאני.
- ש: שתי עיירות נופש בסוריה. באזור של דמשק.
- ת: כן.
- ש: אוקיי. עכשי נחזור לפינתיה. איפה רציתן לגור?
- ת: בבת-ים. עמידר נתנה לנו דירה בארלוזורוב 7.
- ש: למה דוקא בבת-ים.
- ת: אנחנו רצינו. הסורים אמרו לנו לבוא ולגור בבת-ים ולהיות לידם.
- ש: כי הסורים גרו איפה?
- ת: בבת-ים.
- ש: או בחולון.
- ת: או בחולון.
- ש: יפה. למי אמרתן?
- ת: למשה ממרוד.
- ש: ומי סיפר לכן שהסורים
- ת: היו לנו הרבה חברים סורים. ידעו שאנחנו באנו, אז כל אחד מאלה שבאו לפנינו רצה לדעת מה עם המשפחות שלהם. כל אחד שאל. ואני הבאתי הרבה דברים. הבאתי זהב לכל הבנות, הרבה בנות שהיו כאן. צמידים וזה. שמתי ביד שלי.
- ש: מהמשפחות שלהן?
- ת: מהמשפחות שלחו להן. שאלתי אותן אם הן מאמינות לי, אמרו לי שכן. אני יצאתי עם שתי ידיים [מלאות] ולא עשו לי כלום.
- ש: לא לקחו ממך שום דבר.
- ת: שום דבר.
- ש: אז כל אחת באה ונתת לה את מה שמגיע לה.
- ת: בדיוק. אמרתי להן שאת זה אמא [שלהן] שלחה. אז באו אלינו הרבה.
- ש: אתן מקבלות דירה, משה ממרוד סידר לכן דירה בבת-ים.
- ת: סידר לנו דירה בבת-ים.
- ש: איזו דירה זו היתה?
- ת: חדר וסלון.
- ש: לך ולאמא שלך.
- ת: כן. אתה רוצה את התכולה?
- ש: כן. מה נתנו לכן באמת?

ת: שתי מיטות מברזל, שני מזרנים דקים כאלה, שתי שמיכות, שתי כריות, שתי צלחות, מחבת, סיר ופתיליה. זהו.

ש: ארון או משהו?

ת: שום דבר.

ש: ואת זה הייתן צריכות להחזיר?

ת: חתמנו שאנחנו צריכות להחזיר את הכסף שקיבלנו עבור הדברים האלה.

ש: את זוכרת כמה זה "עלה" לכן?

ת: בסוף לא שילמתי להם ושייחכו לי בדרך. מה אני אשלם להם, מאיפה אני יודעת את המחיר? אבל זה כנראה היה נהוג להחתיים אנשים.

ש: אבל חלק מהם את יודעת שהיה צריך להחזיר.

ת: כן, אני ידעתי, אבל לא לקחתי דברים שאוכל, לקחתי שתי מיטות וזה, מה אני אחזיר? שתי צלחות פלסטיק?

ש: לא, את הכסף, את השווי.

ת: השווי כן. לא יודעת כמה אמרו שהשווי, לא זוכרת.

ש: לא חשוב. העיקר שלא החזרת.

ת: לא. בחייד, כמה זה עלה?

ש: אני מתאר לעצמי שזה לא עלה כל כך יקר.

ת: זה לא כמו שפינקו אותם עכשיו, בחייד. אנחנו סבלנו.

ש: אני מתאר לעצמי. אני אשאל אותך על זה עוד מעט. אז את חיה שם עם אמא, ואמא מקבלת קיצבת זיקנה מביטוח לאומי.

ת: חיינו שתינו על הקיצבה הזאת. הסוכנות נתנה לי 200 לירות בשבילי. משה העביר אותי לחולון, לאחת רוסייה בשם סופי. העביר אותי לחולון, ואני אז רציתי מכונת כביסה.

ש: רגע, אני לא מבין את העניין הזה.

ת: משה נתן לי את הדירה ונתנו לנו את הדברים. את הסוכנות פתחו קודם, לא יודעת באיזה רחוב זה היה, איפה שהיה עמידר, רחוב הנוטרים נדמה לי בחולון. ואז אמרו לי שאני עברתי לסוכנות, לסופי.

ש: אה, לטיפול סניף חולון בת-ים. הבנתי.

ת: עברתי לשם. היינו צריכים טלויזיה לאמא. היא עזבה את האחיות שלי שם ואת אחי וקשה לה. אני הייתי צריכה ללכת ללמוד, לא יודעת מה אני צריכה לעשות. לי ולאמא הגיעו רק חמישה דברים, לא כמו

שכל עולה מקבל בנפרד. תעודת עולה ביחד.

ש: לשתכן היתה תעודת עולה...?

ת: לשתינו יחד, כן.

ש: הייתן זכאיות לקנות בלי מכס?

ת: כן.

ש: מה הייתן זכאיות לקנות?

ת: תנור חימום, תנור אפייה עם גז, טלויזיה, קולט אדים, מכונת כביסה ו-18 מטר מרובע שטיחים.

ש: קניתן את זה?

ת: לא. תראה מה עשיתי. קודם כל הלכתי ומכרתי את השטיחים וקיבלתי את השטיח הזה. במקום שיתן לי

כסף נתן לי הסוכן [שטיח של] 2 על 3. לקח את ה-18 ונתן לי בחינם 2 על 3. במקום קולט אדים קניתי

לאמא שלי מאורר כי היה קיץ. היא לא היתה צריכה קולט אדים אז החלפתי.

ש: כשאת אומרת הלכתי וקניתי, זה לבד?

ת: כן.

ש: הלכת לחנות לבד?

ת: לבד. הלכתי אפילו למכס לבד. היה ברחוב המסגר.

ש: אף אחד לא ליווה אותך?

ת: לא. אף אחד לא ליווה אותי.

ש: פשוט הלכת בדרך ושאלת אנשים?

ת: הלכתי ושאלתי אנשים.

ש: היה לך מקל הליכה?

ת: לא. עוד לא למדתי עם מקל. הייתי הולכת איך שלא יהיה. הייתי עולה לאוטובוס והייתי שואלת. היה לי

קצת יותר ביטחון והראייה שלי היתה יותר טובה גם. הייתי רואה צללים ודמויות. אבל כל אחד היה עוזר

לי. היו תופסים אותי ומעבירים אותי ממקום למקום. הלכתי למכס כדי לשחרר את השטיחים ובחזרה

עמדתי איזה שעתיים ליד עמוד ואוטובוסים עוברים ולא עוצרים. בא מישו ואמר – מה את מחכה פה?

אמרתי שאני מחכה לאוטובוס כי קו 74 היה מגיע לבת-ים. אמר לי – בואי לשם, זו לא תחנת אוטובוס, זה

עמוד חשמל. בכיתי אותו יום כשבאתי הביתה.

ש: כן.

ת: אז בדיוק בת אחותי ז'נט באה מניו-יורק. היתה אצל דודים שלה ובאה לגור איתנו. התחילה ללכת איתי

וכבר לא הלכתי לבד יותר. הסורים אמרו לי לקנות מכונת כביסה קונסטרוקטה.

ש: גרמנית.

ת: כן. אמרה לי בסוכנות – אני לא אעזור לך. למה את לא קנית תוצרת הארץ? אמרתי לה שאני לא

מבינה, באמת. לא מבינה, לא יודעת, ככה אמרו לי וככה אני רוצה. אמרה לי שהיא לא משחררת לי את

המכונה ולא נותנת לי אישור.

ש: [זאת היתה] סופי?

ת: סופי. כתבתי מכתבים למכס בירושלים שאני ככה ואני עיוורת. בת אחותי כתבה לי. היא ידעה עברית.

כתבה לי ושלחתי מכתב. אחרי חודש וחצי חודשיים אמרתי לבת אחותי שנלך למכס ונראה מה עם

המכונה. הלכתי, אמרו לי שאני יכולה לשחרר אותה ב-50 לירות נדמה לי. קודם ביקשו ממני הרבה כסף.

אתה יודע כמה בכיתי שם במכס? לא האמנתי שאני יכולה לשחרר את המכונה. ככה היה לי כל דבר.

קניתי טלויזיה אחר כך של זניט, שחור-לבן.

ש: הכל היה בזכות?

ת: הכל היה בזכות, והחלפתי דברים שלא [הייתי צריכה]. תנור חימום לא לקחתי למשל כי לא היינו צריכים תנור חימום. נתנו לנו. היה אחד סורי, חיים סלאמה, נתן לנו תנור קטן.

ש: יכולת "לעשות עסקים" עם זה. להחליף דברים.

ת: כן. מה אני אעשה? לא היה לי כסף לקנות.

ש: אני מבין.

ת: הגענו ב-74' אז הייתי צריכה לקנות את הדירה עד 77'.

ש: תוך שלוש שנים?

ת: כן, לא כמו עכשיו, שבע או לא יודעת כמה.

ש: והזכויות האלה גם כן היו שלוש שנים, נכון?

ת: כן. קניתי לאמא טלויזיה שלא ישעמם לה והחלפתי את הדברים. קניתי טלויזיה, מכונת כביסה ואת הגז.

קודם היה לנו גז [כירה] חשמלי, שלוש "עיניים" כאלה. את זה נתן לנו סורי אחד.

ש: במתנה?

ת: כן, עד שקניתי לה את התנור. קניתי לה "קריסטל", אני זוכרת עד עכשיו.

ש: כל הזמן הזה שאת בדירה בבת-ים או מאותו רגע שאת מגיעה לארץ בעצם, מישהו מוועד יהודי סוריה...

ת: זהו, זה מה שרציתי להגיד. אמרו לי שיש ועד עולי סוריה אז התקשרתי.

ש: למי התקשרת?

ת: היתה לי בת-אח שחיפשתי אותה, אח שנעדר ש... חוקר את זה.

ש: נעדר ממלחמת העצמאות.

ת: כן. מסוריה מכירים את בת אחי אז באו והכירו לי אותה והיא הכירה לי את הוועד.

ש: איפה זה היה?

ת: בבית הכנסת פה בתחנה המרכזית.

ש: בתל-אביב? ברחוב ראש פנה 3?

ת: כן. הכירה לי את [יוסף] קוסטיקה, את נמס, את כל הזקנים האלה. חיים כהן היה אז.

ש: קלאש?

ת: קלאש עוד לא היה. הכירה לי אותם ואז התחילו לתת לי דברים ישנים. למשל הלך וקנה לנו ארון מאלטע זאכן.

ש: מי קנה?

ת: נמס זה מעולי סוריה, מהוועד. ולנו לא היה מה לאכול, לא היה לנו כסף. הם הלכו, קראתי לאלטע זאכן ומכרתי את הארון. מה אני אעשה? לא היה לנו כסף לאכול. בדיוק היה צריך להיכנס פסח, שנת 76'.

ש: 75' אולי.

ת: כן, לפני שהגיעה אחותי, לפני שנכנסתי לבית הספר. אז מכרתי את הארון שעולי סוריה נתנו לנו. אז התחילו לתת לנו כבר כסף.

ש: כל חודש?

ת: לא כל חודש. מדי פעם. בחגים היו שולחים לנו.

ש: כמה היו שולחים?

ת: לא הרבה כסף.

ש: למה זה הספיק?

ת: לקנות חבילת מצות למשל. ואחרי מה? אחרי שאני צילצלתי למצליח שטאח ואמרת לי – תשמע, עוד יומיים פסח ולי יש שני לחמים כאן. אין לי לא לקנות בשר ולא לקנות מצות ולא שום דבר. אני אוכלת את שני הלחמים האלה בפסח וזה על הצוואר שלכם.

ש: התקשרת לוועד יהודי סוריה?

ת: כן.

ש: למה דוקא למצליח שטאח? איך הכרת אותו?

ת: הכרתי אותו דרך קוסטיקה. הוא היה מטפל בנו כי הוא גר קרוב לחולון.

ש: הוא היה בוועד קליטה?

ת: כן, בוועד קליטה הוא היה. אז הוא טיפל בנו.

ש: מה עוד קיבלתן ממנו?

ת: זהו. מעט דברים. בא והביא לנו כסף, הביא לנו חבילת מצות, שני בקבוקי שמן, קילו או שני קילו בשר, וזהו. זה מה שקיבלנו. העברנו את החג איך שלא יהיה.

ש: כן.

ת: הסורים הלכו ל"מגדל אור", איפה שאני הלכתי ללמוד.

ש: איפה זה מגדל אור?

ת: בקרית חיים, בית ספר לעיוורים.

ש: יש שם בית ספר לעיוורים?

ת: כן. הלכתי ולמדתי את המקצוע שלי בתור מרכזנית. ולמדתי גם שפה.

ש: מי שלח אותך לשם ללמוד?

ת: הסוכנות.

ש: היא גם מימנה אותך?

ת: שילמה לי כל חודש 75 לירות נסיעות.

ש: שכר לימוד והכל?

ת: שכר לימוד גם הם שלמו.

ש: איפה גרת?

ת: בפנימיה. הייתי באה כל שבוע לאמא ואמא היתה נורא לבד שם.

ש: איפה היתה הפנימיה הזאת?

ת: בקרית חיים. במגדל אור.

ש: ככה קראו לזה?

ת: כן.

ש: זה היה בית ספר עם פנימיה מיוחד לעיוורים?

ת: כן. גם נכים בסוף הכניסו, נכי רגליים.

ש: כמה זמן למדת שם?

ת: שנה ושמונה חודשים.

ש: תקופה ארוכה. בת כמה היית אז?

ת: 32.

ש: וכמעט שנתיים למדת שם?

ת: כן.

ש: וחייית בתנאי פנימיה.

ת: כן. סיימתי את הלימודים במארס '77.

ש: למדת שם להיות מרכזנית. מה עוד?

ת: למדתי להיות מרכזנית וגם למדתי את השפה העברית. למדתי ספרים, למדתי קרוא וכתוב בברייל. אז באתי לפה בדיוק לפני שהייתי צריכה לגמור את הזכות. אמרתי לך שהיינו צריכים לגמור את הזכות לקנות את הדירה בסוף שנת '77.

ש: גם זה היה שלוש שנים. אבל בינתיים שילמתן לעמידר?

ת: אני שילמתי את הסכום שלי. אמא לא שילמה בגלל שהיתה מקבלת ביטוח לאומי. לא שילמה, רק אני שילמתי דמי שכירות.

ש: כל חודש?

ת: כל חודש.

ש: מאיפה היה לך כסף?

ת: קודם למדתי. עד שהתחלתי לעבוד במאי '77 במשטרה, במחלק הנוער ביפו. מאז התחלתי, אמרו לי שכל מה שאנחנו חייבים אנחנו צריכים לתת עכשיו.

ש: להחזיר.

ת: כן.

ש: מה הייתן חייבות?

ת: עברנו מבת-ים לחולון גם ב-'77, באוגוסט.

ש: למה עברתן?

ת: כי בעל הדירה רצה את הדירה.

ש: אבל אמרת שזה של עמידר, לא?

ת: עמידר, אבל כנראה הם החזירו אותה. לא יודעת.

ש: עמידר מימנה לכם?

ת: כן. מימנה לנו שם. עברנו לרחוב הר הצופים 1 בקרית שרת בחולון. נתנו לנו שני חדרים וסלון. דירה

54 מטר. גם ב-'77. הכל בזמן שאני עבדתי.

ש: כשלמדת את מתכונת.

ת: יצאתי מהלימודים והתחלתי לעבוד.

ש: מתי התחלת לעבוד במשטרה?

ת: במאי '77. ואנחנו עברנו באוגוסט. אמרו לי שנשאר לי 15 יום. אמרתי שיתנו לי הארכה חודש רק כי רצייתי לעשות הלוואה ולסדר את עצמי. שכן שלי ומצליח חתמו לי על ערבות ונתנו לי 110 אלף לירות. 50 אלף קיבלתי הלוואה מהמשטרה, עזרו לי.

ש: מהסוכנות לא נתנו לך משהו?

ת: לא. עד עכשיו אני זוכרת. לא. טוב, אנחנו לא ידענו מה הזכויות. אף אחד לא הסביר לנו. אני לא שיקרתי.

ש: אבל אמרת שיצחק שושן ...

ת: כן, אבל הוא לא הסביר לנו. אנחנו היינו פריירים. כששילמתי 3,000 למטוס אני לא הגזמתי ואמרתי לו ששילמתי 10,000 כמו אנשים. אני אמרתי לו בדיוק מה ששילמתי והחזירו לי.

ש: את הכספים שהוצאת ...

ת: בדיוק.

ש: מה עוד החזירו לך חוץ מהטיסה?

ת: רק הטיסה החזירו לי.

ש: את הכופר לא?

ת: כן, החזירו את הכופר, 3,000. לא זוכרת כמה עלה המטוס. האמת החזירו לי. זה הכסף שאנחנו השארנו לשעת צרה. אנחנו לא נגענו בכסף הזה. ש: הבנתי.

ת: אמרתי לך שהתחלתי לעבוד ועשיתי הלוואה וקניתי את הדירה שם. כשהלכתי לקנות אותה אמרו לי לשלם את כל מה שאני חייבת.

ש: מה הייתן חייבות?

ת: שכר דירה של אמא שלי. הרי אמא שלי לא שילמה. והייתי צריכה לחתום שאמא שלי תהיה אצלי, כל זמן שהיא חיה מגיע לה חדר. אמא שלי חתמה וקניתי את הדירה. ועבדתי. עבדתי והכרתי את בעלי שם במגדל אור, עוד היה נשוי. אשתו נפטרה והתחתנתי בשנת '81. כשהתחתנתי עשו לי את כל החתונה מוועד עולי סוריה.

ש: ועד עולי סוריה מימן לך את החתונה?

ת: כן. הם מימנו לי את כל החתונה חוץ מאשר לבית הכנסת, זכרונו לברכה שמת. אבל הם עשו את כל האוכל. עשיתי אותה בראש פנה.

ש: בבית הכנסת?

ת: כן. היה אולם למטה.

ש: שם היתה החתונה. כל הכבוד.

ת: עשו לי עוגות, עשו לי זה. מהמשטרה באו. 400 איש כמעט היו בחתונה שלי. התחתנתי והתחילו צרות. ש: עברתם לדירה הזאת בינתיים?

ת: לא.

ש: גרת עדיין עם אמא?

ת: גרתי עם אמא והוא גר איתי. כשעמדתי להתחתן איתו אני הייתי השלישית במספר. היו לו מהאשה הראשונה בן ובת. אמרו לו שהם לא יתנו לו להתחתן איתי עד שלא יתן להם את כל החסכונות. אני ידעתי על זה מחבר שלו, לא ממנו. התחתנו, הוא בא עם תחתונים בלבד, לא עם משהו אחר. כלומר לא הביא שום דבר איתו. התחתנתי ועבדתי והוא היה במרכז לעיוור, הוא לא עבד. הוא היה ברחוב שוקן. קודם עבד ברמת-גן גם כן במקום לעיוור, אז העברתי אותו לרחוב שוקן.

ש: מה זאת אומרת העברת אותו?

ת: אני ביקשתי ממשרד הסעד. היה שם אדם דתי אשכנזי בשם נוימן. איזה בן-אדם. הביא לי שעון ברייל, לא היה לי. ותמך בי מבחינה נפשית. כשהתחתנתי עזר לי גם להעביר את יחיאל בעלי. קראו לו בגרמניה הלמוט אבל עיברת את זה ליחיאל. שנה אחרי שהתחתנתי אמא שלי נפטרה.

ש: מתי עברת הנה?

ת: בעלי קיבל מכה וחלה, קיבל שיתוק מוחין קל. לקחתי אותו לבית חולים ואמרו לי להכין לו עגלה. לא עניתי לרופאים. התחלתי לתת לו שילך כל הזמן. אפילו לא היה יכול, [שיהיה] על הרגליים. אני גרתי בהר הצופים בקומה השנייה, הוא לא יכל לעלות במדרגות. זה היה בשנת '95 שקניתי את הדירה וב-'96 עברתי הנה.

ש: כדי שיוכל לעלות במעלית.

ת: כן. אז קיבל עוד פעם שיתוק. שלושה חודשים היה איתי פה בדירה רק. לבת שלו היתה דירה בגבעתיים. היה לה רבע מאמא שלה. אז היא ניצלה שהוא קיבל בראש, קצת לא בסדר, הלכה והחתימה אותו, אני לא הייתי. החתימה אותו, מכרה את הדירה, היא ואחיה לקחו את הכסף. אמרתי לה שתתן לי את הכסף, אני אשאיר אותו. הייתי מביאה לו מטפלים מביטוח לאומי שהגיע לו. היא אמרה – לא, אנחנו רוצים לשים אותו בבית אבות. שמה אותו ביהוד. הייתי צריכה לנסוע ליהוד. אמרתי לה שקשה לי. אמרה – אם תתני לי גם את הביטוח לאומי שהוא היה מקבל והכל, תוכלי להעביר אותו לחולון. אמרתי לה – אני לא אתן לך את הביטוח הלאומי שלו עד שאני אסע לביטוח פה ...

ש: אני מבין שהיו לך די צרות בענין הזה.

ת: מאוד.

ש: מהוועד של יהודי סוריה המשיכו לתמוך בך?

ת: שום דבר. לא.

ש: הפסיקו כי את לא ביקשת.

ת: תראה, אני אפילו כשעברתי לדירה הזאת עברו עלינו ימים שלא היה לי להביא לו כוס חלב. בחיי.

ש: אבל עבדת.

ת: עבדתי אבל הייתי צריכה עוזרת שתסדר לי שבועיים פה. המשפחה בכלל לא תמכה כי לקחתי קומה גבוהה. לא היה לי תקציב לקחת יותר נמוך.

ש: קנית את הדירה.

ת: קניתי ונכנסתי לחובות כדי לסדר את הדירה. היתה חורבה. אני נשבעת לך שגרו בדירה מהנדס ורופאה, את הבתים של המנורות הם לקחו איתם.

ש: היית צריכה להשקיע כאן הרבה.

ת: כן. הוא אמר לי שהוא יבקש מהבת שלו חמישים שקל שתיתן לנו. אמרתי לו שהיא לו תיתן. ביקש ממנה אמרה לו שאין לה.

ש: אני מבין שהמשפחה לא היתה כל כך... אבל רציתי לשאול אותך, יהודים הגיעו מ-92' ואת שמעת שהם קיבלו בסך הכל עזרה די גדולה, נכון?

ת: אמת. אחי ואחותי, לא [מישהו] רחוק. קיבלו מענקים, קיבלו לדירה, קנו מה שהם רוצים, שילמו להם הרבה דברי חשמל, מכס וזה, לא כמונו.

ש: להם היתה יותר עזרה מוועד יהודי סוריה?

ת: גם מהוועד קיבלו וגם מהסוכנות.

ש: איפה הם גרים? בחולון?

ת: אחותי ברחוב ההסתדרות פה בחולון ואחי גר בתל גיבורים.

ש: הם רצו להגיע לארץ?

ת: הם רצו, כן.

ש: למה הם לא רצו להישאר בארצות הברית?

ת: לא רצו כי פה... העתיד של הילדים פה אז הם באו לכאן... יודע את כל הסיפור, אל תחשוב. מאז שהתחתנתי ושסבלתי אחר כך, הוא יודע.

ש: כשהתחלנו לדבר בראיון הזה את אמרת שלא ידעת מה מחכה לך פה. החיים שלך שם בסוריה היו יותר טובים מאשר פה?

ת: לא, לא שהיו יותר טובים. קודם כל אנחנו היינו כולנו ביחד. אם אחד חולה, כולם היו מסביבו. אם לא היתה הבעיה של ישראל כן היה לי יותר טוב אבל בגלל שאנחנו יהודים עשו לנו צרות מעצם העובדה שאנחנו קשורים לישראל. קודם כל היינו כולנו ביחד, זה דבר ראשון. דבר שני לא רימו אותנו כמו שרימו אותנו פה. לא היינו מרמים אחד את השני.

ש: איך ידעת שמרמים אותך פה? איך רימו אותך?

ת: כשהייתי בהר הצופים ורציתי לעשות קצת רמונט, פעם ראשונה בחיים שלי שהבאתי יהודי שהיה פה בשוק בחולון, היה בחרסינות וזה. הבאתי אותו, עבד אצלי, עשה לי מוות. אם לא הייתי במשטרה לא הייתי מקבלת [כלום]. לקח ממני כסף ועשה לי עבודה לא טובה, שמו אותו בבית סהר שמונה תשעה ימים, עצרו אותו עד שסידר לי את הכל. ולא אכפת מעיוור או לא עיוור. לא כמו שבחוק לארץ היינו מרגישים הרגשה אחרת. לא כמו פה.

ש: הרגשת שהיחס פה לא...

ת: לא היה יחס פה. כתבתי לכל העולם. כסף של ביטוח חיים שלי, אין לי ילדים, אין לי אף אחד, לא רציתי לתת אותו למשפחה, לא רוצה. רוצה את הכסף שלי, רוצה לעשות ספר תורה בחיים שלי כי לא זכיתי לילדים. כתבתי לשר המשטרה, כתבתי לחברי כנסת, כתבתי לביבי, כתבתי לכולם, כולם העבירו

אותי למשרד האוצר. התקשרתי השבוע אמרו שלא היה ולא נברא ולא עבר אליהם מכתב ... אמרו שבטיפול. כולם שקרנים. תאמין לי.

ש: לפני כמה זמן דיברת איתם לאחרונה? לפני כמה חודשים? לפני חודש?

ת: לא. התקשרתי לפני שבוע בטעות כי המספר רשום אצלי בזיכרון. אמרתי לה את השם, אמרה שזה לא אצלם וסגרה לי. ביטוח חיים 70, 80 אלף שקל, ועכשיו ממשיכים להוריד לי.

ש: מהמטרה?

ת: כן. אז מה אני צריכה? אני נלחמת על הכסף שלי. לא ביקשתי כסף מאף אחד, לא ביקשתי שיבואו ויעזרו לי. באה עובדת סוציאלית לכאן לבקר, אמרה לי שיש לי דירה מסודרת ואני לא צריכה עזרה ולא שום דבר. טוב, לא ביקשתי גם.

ש: ... מביטוח לאומי את מתכוונת?

ת: לא. אני מקבלת מביטוח לאומי מה שמגיע לכל אחד.

ש: ... פנסיונרית.

ת: כן. גם עבדתי 16 שנה ושילמתי ביטוח לאומי. הם לא נותנים לי אגורה יותר ממה ש[מגיע].

ש: יש לך קשרים היום עם הוועד של יהודי סוריה? אילו שהם קשרים?

ת: לא. שום דבר. אין לי מה להתקשר אליהם. הם התחלפו.

ש: את קלאש את לא מכירה?

ת: את קלאש אני מכירה כי לקחתי את אחותי פעם אליהם אבל הוא נורא אנטיפתי. אמנם הוא אומר לך אהלן וזה אבל הוא לא עוזר. אני גם לא ביקשתי. אגיד לך את האמת, כמה שלפעמים עובר עלי אני לא מבקשת.

ש: את משתדלת להסתדר לבד.

ת: אני אומרת ברוך השם על כל דבר.

ש: יש לך כאן בסביבה חברים סורים?

ת: לא.

ש: רק המשפחה שמגיעה ...

ת: רק משפחה וחברים. אני רואה אותם למטה – מה נשמע? אלה שהייתי רואה אותם בסוריה. אבל לא הולכת. תדע לך שברגע שיש גבר בבית ויש שמחה, כל האנשים באים אליך. ברגע שאדם קצת נופל או משהו כזה [זה נגמר]. הבית שלי היה כמו תחנת אוטובוס. אני ויחיאל חיתנו הרבה בנות סוריות כאן.

ש: מה זאת אומרת?

ת: היינו עושים להם שידוכים.

ש: פה בבית?

ת: לא, בהר הצופים. פה אף אחד לא בא כבר. אחרי שבעלי חלה אף אחד לא הרים טלפון אפילו. לא מאצלו ולא מאצלי.

ש: אני רוצה להבין את הנקודה הזאת שהיית עושה שידוכים. היית שדכנית או שהיית עושה את זה בשביל המצווה?

- ת: לא, סתם. אני שדכנית אף פעם לא. מה אתה רוצה, שאקבל קללות?
 ש: זאת אומרת סתם כמצווה.
- ת: כן, מצווה. היו באים, היינו מכירים אחד לשני וזהו.
 ש: כמה באמת הצלחת לחתן ככה?
 ת: שלוש, ארבע.
- ש: מהעולים החדשים אני מבין, שהגיעו מ-92' והלאה?
 ת: כן. אחרי שהגעתי.
- ש: אחרי שהגעת? כשהיית נשואה כבר?
 ת: כן. בעלי התחיל בזה.
- ש: בסדר. את רוצה לספר לי עוד משהו שלא שאלתי אותך?
 ת: לא, אין לי. מה אתה רוצה יותר מזה?
 ש: אולי שכחתי לשאול. אולי את רוצה להגיד משהו.
 ת: אין לי מה לספר. אני רק רוצה את הכסף שלי של הביטוח חיים. זה מה שאני רוצה.
 ש: דרך המשטרה את מתכוונת?
 ת: דרך המשטרה. אני לא רוצה שום דבר אחר, רק את הכסף שמגיע לי.
 ש: אז למה את לא מדברת איתם?
 ת: דיברתי איתם.
- ש: זה רק בגיל 65 או משהו?
 ת: לא, חמוד. אחרי 75. אחרי שהבן-אדם, אתה יודע מה, בעלי נפטר...
 ש: אנחנו נגיע עוד ל-75, אל תדאגי.
 ת: אז מה אני אעשה בכסף?
 ש: שיהיה אני יודע לדברים שלך. תרצי אולי לקנות ספר תורה.
 ת: עד אז? [כבר] עכשיו אני לא בריאה, בחייך. אני בקושי הולכת, בקושי יורדת.
 ש: אני מאחל לך הרבה בריאות והרבה תודה שאירחת אותי כאן בסבלנות ונתת לי תשובות לשאלות
 ששאלתי אותך. תודה רבה לך ותהיי בריאה.
 ת: שתצליח ותהיה איתי בקשר, תגיד לי מה עשית.
 ש: בהחלט.